

Mato Ilkić
Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Department of Archaeology
University of Zadar
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
HR - 23000 Zadar
milkić@unizd.hr

Dejan Filipčić
Filsweg 22
73207 Plochingen
Deutschland
filipi.dejan@gmail.com

UDK: 671.41"653"(497.581Sjeverna Dalmacija)
737(497.583Split)
Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Prijedlog nove datacije i tipologije splitskih komunalnih denara na primjerima nalaza iz sjeverne Dalmacije

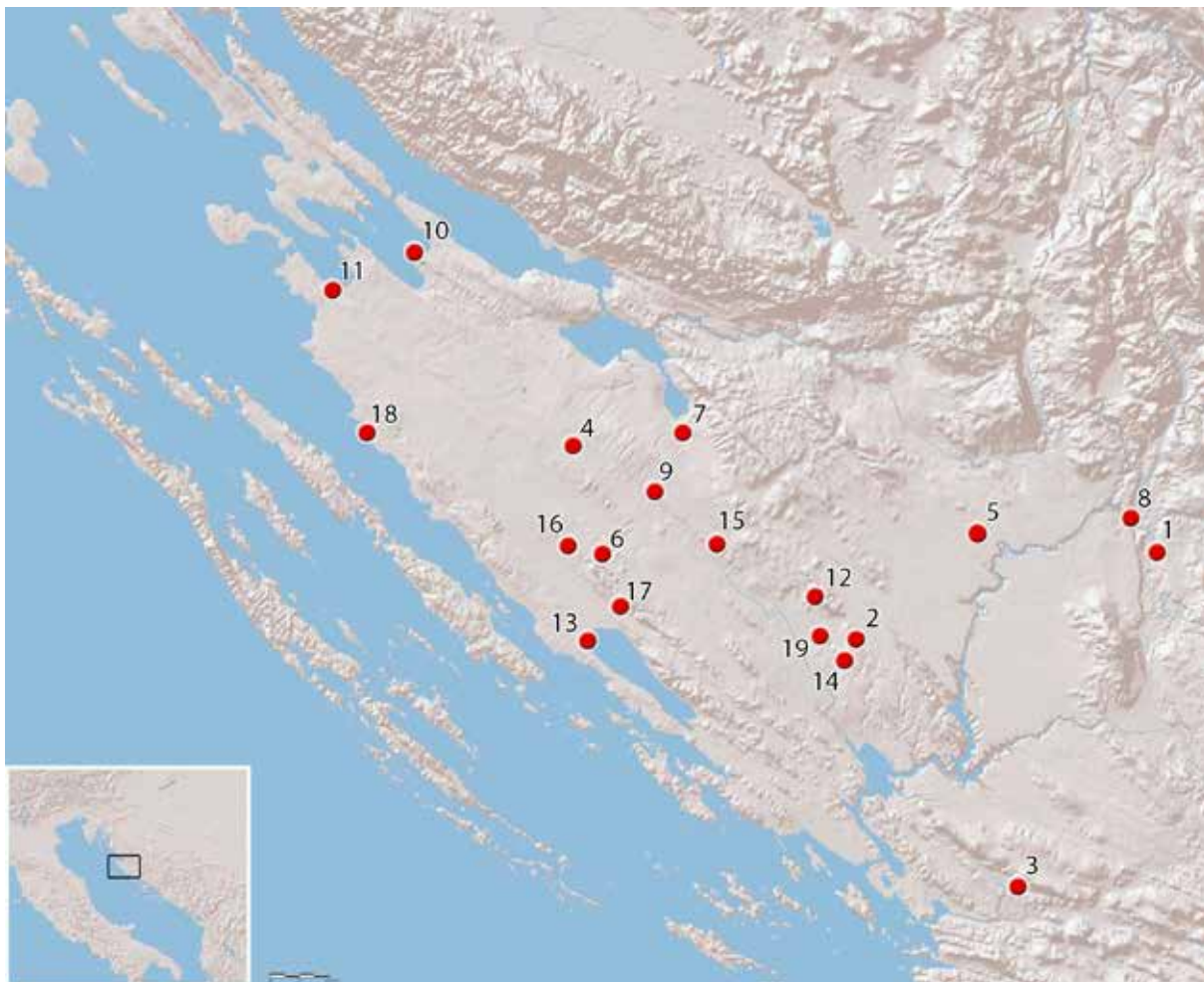
S mnogobrojnih sjevernodalmatinskih arheoloških lokaliteta potječe 49 pojedinačnih nalaza splitskih komunalnih denara. Prema prikazu dijele se u četiri tipa. Standardni katalozi i numizmatičke rasprave takav novac vremenski opredjeljuju u razdoblje od kraja 12. stoljeća ili čak i kasnije, od sredine sljedećega, pa sve do godine 1357. No u ovome se članku na osnovi komparativne analize diplomatičkih isprava, arheološke građe, skupnih nalaza i ikonografskih databilnih elemenata predlaže nova datacija, koja komunalne denare grada Splita vremenski smješta samo u razvijeni srednji vijek, što je za oko stotinu godina ranije razdoblje. Također, donosi se dijelom i novi tipološki ustroj takve numizmatičke građe.

Gljučne riječi: *denari, komunalni novac, razvijeni srednji vijek, sjeverna Dalmacija, Spalatinus, Split.*

Proposed new dating and typology of Spalatinus communal denars through examples of finds from northern Dalmatia

A total of 49 single finds of Spalatinus communal denars originate from a number of archaeological sites in northern Dalmatia. They are divided into four types, based on their depictions. Standard catalogues and numismatic discussions date such coins to the period from the end of the 12th century or even later, from the mid-13th century, until 1357. However, based on a comparative analysis of diplomatic records, archaeological evidence, collective findings and iconographic datable elements, this article proposes a new dating that places the communal denars of the city of Split to the High Middle Ages only, viz. about a hundred years earlier. In addition, a new typological structure of such numismatic material is provided in part.

Keywords: *denars, communal coins, High Middle Ages, northern Dalmatia, Spalatinus, Split.*

Karta 1. Topografija splitskoga komunalnog novca u sjevernoj Dalmaciji: 1. Biskupija – Crkvina, 2. Bribir, 3. Danilo, 4. Donje Biljane – Begovača, 5. Ivoševci, 6. Jagodnja, 7. Karin, 8. Knin – Tvrđava, 9. Kula Atlagić – Sv. Petar, 10. Ljubač – castrum *Liube*, 11. Nin, 12. Ostrovica, 13. Pakoštane – Crkvina / Vadila, 14. Piramatovci, 15. Podgrađe – Aserija, 16. Tinj, 17. Vrana, 18. Zadar, 19. Žažvić

Map 1. Topography of Spalatin communal coins in northern Dalmatia: 1. Biskupija – Crkvina, 2. Bribir, 3. Danilo, 4. Donje Biljane – Begovača, 5. Ivoševci, 6. Jagodnja, 7. Karin, 8. Knin – Fortress, 9. Kula Atlagić – St. Peter, 10. Ljubač – castrum *Liube*, 11. Nin, 12. Ostrovica, 13. Pakoštane – Crkvina/Vadila, 14. Piramatovci, 15. Podgrađe – Asseria, 16. Tinj, 17. Vrana, 18. Zadar, 19. Žažvić

U posljednjih desetak godina uložen je golem trud u dokumentiranje srednjovjekovnoga novca sa širega zadarskog područja. Među tom numizmatičkom građom zastupljeni su i komunalni denari grada Splita. Takvih je 49 pojedinačnih nalaza (kat. br. 1–49; T. I–IV). Uključujući i ostavu iz Žažvića, potječu sa 19 sjevernodalmatinskih nalazišta (Karta 1). Otkriveni su u arheološkim istraživanjima, ali i posve slučajno prilikom različitih zemljanih radova. Većinom se čuvaju u brojnim hrvatskim institucijama,¹ a pojedini su u privatnim zbirnkama

In the last decade, a huge effort has been invested in documenting medieval coins from the greater area of Zadar. This numismatic material also comprises communal denars from the city of Split. There are 49 such individual finds (cat. Nos. 1–49; Pls. I – IV). Including the hoard from Žažvić, they originate from 19 sites in northern Dalmatia (Map 1). They were discovered in archaeological research, but also by pure accident during various earthworks. They are mostly kept in a number of Croatian institutions,¹ while some are in private col-

¹ Suglasnost za objavu numizmatičke građe korištene u ovome radu dali su nam: Toni Brajković (Muzej grada Šibenika), Marin Čurković (Zavičajni muzej Benkovac), Karla Gusar, Jure Šućur, Ante Uglešić (Odjel za arheo-

¹ The following gave us their permission to publish the numismatic material used in this paper: Toni Brajković (the Šibenik City Museum), Marin Čurković (the Heritage Museum in Benkovac), Karla Gusar, Jure Šućur, Ante

na području Benkovca i Senja. Uglavnom su u dobrom stanju očuvanosti, ponekad s ponešto naslaga nečistoće. Gotovo polovica do sada nije bila publicirana. U ovome radu donosimo sve pojedinačne nalaze, i to radi cjelovite analize.

Standardni katalog *Corpus Nummorum Italicorum* taj novac dijeli u pet tipova, koje raspoređuje u razdoblje od 1196., tj. početka vladavine hrvatsko-ugarskoga kralja Emerika, pa sve do 1357., odnosno završetka tridesetogodišnje mletačke vlasti nad Splitom.² No već su arheološka istraživanja ukazala na upitnost takve kronologije jer je novac drugoga tipa, koji je prema dosadašnjoj literaturi bio datiran u kraj 13. stoljeća,³ otkriven unutar sloja iz ranijega vremena. Naime, na putaljskome je groblju pojedinačno nađeno više takvih primjeraka novca, i to samo u sklopu starijega sloja grobova. Voditelj tih arheoloških iskopavanja iznad Kaštel Sućurca, dr. sc. Tonči Burić, kojemu posvećujemo ovaj rad, o tome kaže ovako: „Ipak bih upozorio na činjenicu da u našim istraživanjima u grobovima gornjega, kasnosrednjovjekovnog sloja nije nađen ni jedan splitski novac.“⁴ Vrlo je zanimljivo još jedno zapažanje toga vrsnog arheologa, ali ovaj put vezano za numizmatičke nalaze iz Grboreza nedaleko od Livna, gdje je u 21 grobu nađeno 30 primjeraka novca, datiranih od 13. do 15. stoljeća, među kojima nema ni jednoga splitskog, što, kako ističe, „teško može biti slučajnost“.⁵ Dakle, arheologija ukazuje na to da bi splitski komunalni novac ipak trebao pripadati ranijemu vremenu, u odnosu na ono koje mu se pripisuje u dosadašnjim numizmatičkim katalozima i raspravama. Ključ za razrješenje tih kronološko-tipoloških problema, uvjereni smo, krije se ponajviše

lection in the areas of Benkovac and Senj. They are mostly well preserved and in good condition, sometimes covered with some dirt deposits. Almost half has not been published so far. This paper presents all the individual finds, for the sake of a thorough analysis.

The *Corpus Nummorum Italicorum* standard catalogue divides this coinage into five types, dated to the period from 1196, i.e. the beginning of the reign of Emeric, King of Hungary and Croatia, until 1357, i.e. the end of the thirty-year Venetian rule in Split.² However, archaeological research already called this chronology into question, because another type of coins, dated to the end of the 13th century according to previous literature,³ had been discovered in a layer from an earlier period. Namely, several such specimens of coins were found individually in the Putalj cemetery, only in the earlier layer of graves. Tonči Burić, PhD, the director of these archaeological excavations above Kaštel Sućurac, to whom we dedicate this paper, said the following about this: “Nevertheless, I would like to point out the fact that not a single Spalatine coin was found during our research in the graves of the upper, late medieval layer.”⁴ This excellent archaeologist made another interesting observation related to the numismatic finds from Grborezi near Livno, where 30 coins dating from the 13th to the 15th century had been found in 21 graves, not a single one Spalatine, which, as he pointed out, “can hardly be a coincidence.”⁵ Consequently, archaeology indicates that Spalatine communal coins must belong to an earlier period relative to that attributed to it in previous numismatic catalogues and discussions. We are

logiju Sveučilišta u Zadru), Miroslav Nađ (Arheološki muzej Zagreb), pokojni Mate Radović (Muzej ninskih starina), Draženko Samardžić (Zavičajni muzej Biograd) i Tomislav Šeparović (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika). Svima imenovanima zahvaljujemo na ukazanom povjerenju i darovanoj dobroti, kao i Dariju Vujeviću, za pomoć oko izrade karte, te Slavku Galiotu (iz poduzeća *Delmat Galiot*) na dopuštenju da se objave dva numizmatička nalaza otkrivena u arheološkim istraživanjima na području zadarske gradske tržnice. Također zahvaljujemo i Karli Gusar na pomoći oko teško dostupne literature te Anamariji Kurilić i Mirku Sardeliću na nizu korisnih savjeta.

² *CNI* vol. VI, str. 575–601.

³ Rengjeo 1959, str. 43; Doleneć 1993, str. 67; Mimica 1994, str. 309; Dimnik, Dobrinić 2008, str. 85.

⁴ Burić 2001, str. 206.

⁵ Burić 2001, str. 228, bilješka 186.

Uglešić (the Department of Archaeology of the University of Zadar), Miroslav Nađ (the Archaeological Museum in Zagreb), the late Mate Radović (the Museum of Nin Antiquities), Draženko Samardžić (the Heritage Museum in Biograd) and Tomislav Šeparović (the Museum of Croatian Archaeological Monuments). We would like to thank them all for their trust and kindness, including Darijo Vujević for helping us with the map and Slavko Galiot (from the “*Delmat Galiot*” company) for permission to publish two numismatic finds discovered during the archaeological research in the Zadar city market. We would also like to thank Karla Gusar for her help with hard-to-reach literature, and Anamarija Kurilić and Mirko Sardelić for a number of useful tips.

² *CNI* vol. VI, pp. 575–601.

³ Rengjeo 1959, p. 43; Doleneć 1993, p. 67; Mimica 1994, p. 309; Dimnik, Dobrinić 2008, p. 85.

⁴ Burić 2001, p. 206.

⁵ Burić 2001, p. 228, fn. 186.

u analizi ikonografije na novcu te osobito u pravilnome tumačenju i datiranju ostava. No o tomu će biti više riječi u kasnijemu dijelu ove rasprave.

Prva monografija koja izvještava o komunalnome novcu grada Splita, poglavito o najstarijemu tipu s problematičnim slovom *E*, izašla je u Budimu 1841. pod naslovom *Numi Hungariae hactenus cogniti quos delineatos*. Njezin autor Jacobus Rupp aversno slovo *E* atribuirao vremenu vlasti ugarskoga kralja Emerika (1196. – 1204.).⁶ Takvo tumačenje prihvaća Arnold Luschin pl. Ebengreuth kada stilski analizira ostavu iz Žažvića, koja sadrži gotovo 700 komada splitskoga komunalnog novca.⁷ Luschina slijedi Karl Stockert,⁸ a na njih se naslanja *Corpus Nummorum Italicorum*, u kojemu se čak kaže da bi slovo *E* moglo predstavljati i inicijal imena bizantskoga cara Emanuela (Manuela) Komnena (1143. – 1180.).⁹ Kasniji hrvatski autori koji su involvirani u tu problematiku, još su više pomakli početak kovanja toga splitskog novca, smjestivši ga oko sredine 13. stoljeća.¹⁰

Problematikom interpretacije slova *E* uglavnom se najviše bavio Luschin pl. Ebengreuth, a njegove zaključke prenose mnogi kasniji istraživači te teme. On, kao i Rupp, implicira da bi to slovo trebalo predstavljati ime ugarskoga kralja Emerika.¹¹ Iako ta tvrdnja nije potkrijepljena znanstveno provjerljivom činjenicom, dogodilo se da je ono što je isprva trebalo imati karakter pretpostavke, sustavnim prenošenjem i reproduciranjem kasnijih stručnjaka dobilo karakter utvrđene znanstvene činjenice. Naime, ne samo da ne postoji ni jedan dokaz o tome da je kralj Emerik zaista dao ukaz o kovanju komunalnih splitskih denara sa svojim inicijalom, nego ne postoje ni pouzdani temelji za pretpostavku o tome da bi se onda takav novac mogao datirati oko sredine 13. stoljeća, kad je poznato da je Emerik umro 1204. S druge strane, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske Dalmacije i Slavonije* spominje svega nekoliko isprava izdanih u ime Emerika, a adresiranih na splitski prostor. Riječ je, naime, o

confident that the key to solving these chronological-typological issues is mostly in the analysis of iconography on coins and particularly in the correct interpretation and dating of hoards. However, more will be said about this later in this discussion.

The first monograph reporting on the communal coins of the city of Split, in particular the earliest type with the problematic letter *E*, was published in Buda in 1841 under the title *Numi Hungariae hactenus cogniti quos delineatos*. Its author Jacobus Rupp attributed the obverse letter *E* to the period of the Hungarian King Emeric (1196–1204).⁶ This interpretation was accepted by Arnold Luschin von Ebengreuth in his stylistic analysis of the Žažvić hoard, containing almost 700 pieces of Spalatine communal coins.⁷ Luschin was followed by Karl Stockert.⁸ Both served as the basis for the *Corpus Nummorum Italicorum*, which even claimed that the letter *E* could be the initial of the name of the Byzantine emperor Manuel Komnenos (1143–1180).⁹ Later Croatian authors who were involved in this matter shifted the beginning of the minting of this Spalatine coinage even further, to the period around the mid-13th century.¹⁰

The problem of the interpretation of the letter *E* was mostly dealt with by Luschin von Ebengreuth, whose conclusions were adopted by a number of later researchers. He, like Rupp, implied that the letter should represent the name of the Hungarian King Emeric.¹¹ Although this claim was not substantiated by a scientifically verifiable fact, and had originally supposed to be an assumption, acquired the status of an established scientific fact by means of systematic adoption and reproduction by later experts. Namely, not only is there no evidence whatsoever that King Emeric actually issued a decree on the minting of communal Spalatine denars bearing his initial, but there are also no reliable grounds for assuming that such coins could be dated to ca. mid-13th century, when it is known that Emeric died in 1204. On the other hand, the volume *Diplomatički*

⁶ Rupp 1841, str. 92–93, Tab. V, br. 128–130.

⁷ Luschin pl. Ebengreuth 1901, str. 165–188; Luschin pl. Ebengreuth 1903, str. 3–16.

⁸ Stockert 1919, str. 1–72.

⁹ *CNI* vol. VI, str. 575.

¹⁰ Rengjeo 1959, str. 3–4, 40; Dolenc 1993, str. 67; Mimica 1994, str. 298; Dimnik, Dobrinić 2008, str. 204.

¹¹ O sažetku pogleda na interpretaciju slova *E* s aversa prvog tipa splitskih denara (iz perspektive do 1922. godine) vidjeti u: *CNI* vol. VI, str. 575.

⁶ Rupp 1841, pp. 92–93, Pl. V, No. 128–130.

⁷ Luschin von Ebengreuth 1901, pp. 165–188; Luschin von Ebengreuth 1903, pp. 3–16.

⁸ Stockert 1919, pp. 1–72.

⁹ *CNI* vol. VI, p. 575.

¹⁰ Rengjeo 1959, pp. 3–4, 40; Dolenc 1993, p. 67; Mimica 1994, p. 298; Dimnik, Dobrinić 2008, p. 204.

¹¹ For a summary of the view on the interpretation of the letter *E* on the obverse of the first type of Split denars (from the perspective until 1922), see *CNI* vol. VI, p. 575.

dokumentima u kojima se oko 1198. opominju biskupi Skradina i Nina da ostanu pokorni splitskomu nadbiskupu te o nastavku prepiske o sličnome problemu crkvene jurisdikcije iste godine.¹² Čak je i u tom slučaju razvidno koliko je u diplomatskoj baštini ostala minorna uloga Emerikova upletanja u stvarni život splitske komune. Osobito je važno to da se taj kralj u spomenutim ispravama navodi u latinskome obliku kao *Henricus*. Uostalom, na njegovu je novcu ista legenda.¹³ Time bi i na aversu splitskoga denara, navodno kovanoga u ime toga kralja, primat trebalo imati slovo *H*. Ali to nije tako. Dakle, izvjesno je jedino to da prvi splitski novac nije kovan za Emerikove vladavine, niti da *E* na njemu ima bilo kakve veze s tim kraljem. Postoji jedino mogućnost povezivanja toga aversnog slova s neobičnim oblikom latinske riječi za pridjev „splitski“ u jednoj ispravi iz 1181. koju je izdao kralj Bela III. (1172. – 1196.). Raspravljajući o financijskim prihodima biskupa Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva, taj vladar prvi put u ispravama spominje oblik *Espalatensis*.¹⁴ Možda bi se tu mogao kriti odgovor na pitanje što zapravo predstavlja aversno slovo *E*. U konačnici, na svim kasnijim tipovima splitskoga novca naznačeno je gradsko ime, bilo pokraćeno, bilo u punom obliku. Slijedom toga bilo bi logično očekivati da je i na prvome tipu denara neka oznaka toga dalmatinskog grada.

Kako god bilo, poticaj za pojavu i kovanje splitskoga komunalnog novca vjerojatno bi trebalo tražiti već u vojnoj kampanji ugarskoga kralja Kolomana (1095. – 1116.) u Dalmaciji. Na to sugerira jedan tip njegova denara koji je ikonografski vrlo blizak prvoj inačici splitskoga novca sa slovom *E* (Sl. 1. a–b).¹⁵

I kraljev i splitski imaju vrlo slično oblikovane prikaze, koji su okomito raspoređeni unutar aversne rubne narebrene kružnice. Sadržajem nisu posve isti, niti smiju biti, kako bi se međusobno razlikova-

zbornik Kraljevine Hrvatske Dalmacije i Slavonije (Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae) mentions only a few documents issued in the name of Emeric and with regard to the area of Split. These were documents in which the bishops of Skradin and Nin were warned around 1198 to remain in obedience to the archbishop of Split, and the continued correspondence on a similar matter of church jurisdiction from the same year.¹² Even in this case, it is clear how minor Emeric's role was in the diplomatic heritage concerning his involvement in the actual life of the Spalatine commune. It is especially important to note that the king's name appears in the mentioned documents in Latin form as *Henricus*. After all, the legend on his coins is the same.¹³ Thus, the letter *H* should have precedence on the obverse of the Spalatine denars, allegedly minted in the name of said king. Notwithstanding, that is not the case. Therefore, the only thing that is certain is that the first Spalatine coinage was not minted during Emeric's reign, and that the letter *E* on it has nothing to do with that king. There is only the possibility of associating this obverse letter with an unusual form of the Latin word for the adjective “Spalatine” in a document from 1181 issued by King Béla III (1172–1196). Discussing the financial income of the bishops in the Kingdom of Croatia and Hungary, this ruler mentioned the form *Espalatensis*¹⁴ for the first time in documents. Perhaps this could be the answer to the question of what the obverse letter *E* represents. Finally, the name of the city is indicated on all later types of Spalatine coinage, either abbreviated or in full. Consequently, it would be logical to expect that the first type of denars would also bear some mark of that Dalmatian city.

In any case, the incentive for the appearance and minting of Spalatine communal coinage should probably be sought as early as the military campaign of the Hungarian King Coloman (1095–1116) in Dalmatia. This is suggested by one type of his

¹² *Diplomatički zbornik* 1904, vol. II, isprava 291 i isprava 292 na str. 310.

¹³ Na aversu je u tri retka raspoređeno ime *HE/NRIC/VS*, s time što su u ligaturi slova *H* i *E* te *N* i *R*. O izgledu novca kralja Emerika (mađarski: Imre) vidjeti u: Unger 1997, str. 79, br. 126.

¹⁴ *Diplomatički zbornik* (1904, str. 429) upozorava na ovu pojavu kao pogrešku koju bi trebalo čitati kao *spalatensis*. Vidjeti i u: Tudományos Gyűtemény 1826, str. 98.

¹⁵ Kolomanov denar iz Donjih Lepura objavio je Šeparović (2020a, str. 52–53, kat. br. 122), a o splitskome komunalnom novcu iz Vrane vidjeti ovdje, i to pod: kat. br. 4.

¹² *Diplomatički zbornik (Codex Diplomaticus)* 1904, vol. II, record 291 and record 292 on p. 310.

¹³ The name *HE/NRIC/VS* is arranged in three lines on the obverse, with the letters *H* and *E*, as well as *N* and *R* in ligature. For the appearance of King Emeric's coins (Hungarian: Imre), see Unger 1997, p. 79, No. 126.

¹⁴ *Diplomatički zbornik (Codex Diplomaticus)*, 1904, p. 429, points out that this is an error that should be read as *spalatensis*. See also Tudományos Gyűtemény 1826, p. 98.

Slika 1. a-b. Kolomanov denar iz Donjih Lepura (a) i splitski komunalni novac iz Vrane (b)
 Figure 1 a–b. Coloman's denar from Donji Lepuri (a) and Spalatine communal coin from Vrana (b)

li. No gotovo su im identični reversi. Na oba su dvije koncentrične, linearne, ne posve pravilne kružnice, od kojih je vanjska uža od promjera novca. Zajedničko im je i to što u središtu unutarnje kružnice imaju istostranični križ s geometrijskim motivom u kutovima krakova. Prikaz s kraljeva novca očito je utjecao na izgled splitskoga. Ta njihova velika podudarnost u likovnome sadržaju, osobito onome na reversu, upućuje na to da pripadaju vrlo bliskomu vremenu. Dakle, čini se da je uspješno organizirana Kolomanova intervencija u stvaranju prerogativa ugarske vlasti nad Splitom utrla put k potrebi kovanja platežnoga sredstva zbog skupljanja novčanog poreza. Uostalom, da je kraljevski porezni činovnik u Splitu zaista i postojao, govori Toma Arhidakon.¹⁶

¹⁶ U Splitu je već za Kolomanove vlasti uspostavljena služba kraljevskoga nadzornika za poreze, tj. *Exactor regalium tributorum*, koji se s ugarskom vojnom posadom nalazio u jednoj od kula Dioklecijanove palače. O tome vidjeti u: *Historia Salonitana*, glava XVIII, str. 90–92. Uvaženi mađarski povjesničar Hóman Bálint u svojem kapitalnom djelu iz 1938. o anžuvinskoj dinastiji na ugar-

denar, iconographically very close to the first version of the Spalatine coinage with the letter *E* (Fig. 1 a–b).¹⁵

Both the King's and Spalatine pieces have very similarly shaped depictions that are vertically arranged within the obverse ribbed circle on the edge. Their devices are not completely alike, nor should they be, in order to differ from each other. However, their reverses are almost identical. Both have two concentric, linear and slightly irregular circles, the outer of which is narrower than the diameter of the coin. In the centre of the inner circle they share another common feature – an equilateral cross with a geometric motif in the corners of the arms. The depiction from the King's coinage obviously influenced the appearance of the Spalatine pieces. This great similarity in their design, especially that on the reverse, suggests that they originate from very

¹⁵ The denar of Coloman from Donji Lepuri was published by Šeparović (2020 a, pp. 52–53, Cat. No. 122). For the Spalatine communal coin from Vrana, see this paper, Cat. No. 4.

U sjevernoj Dalmaciji otkrivena su četiri tipa splitskih denara. Prvomu pripada najviše, njih 44 (kat. br. 1–44; T. I, 1–12, T. II, 1–12, T. III, 1–12, T. IV, 1–7). Obilježava ga okomito raspoređen reversni sadržaj sa slovom *E* u središtu. Prema ikonografskim detaljima taj se tip dijeli na tri osnovne inačice. Prvoj pripadaju primjerci kod kojih se sadržaj na prednjoj strani novca nalazi unutar narebrne kružnice. Iznad i ispod slova *E* znak je podjednake veličine, često s istostraničnim linearnim križem. To su gore *O* i dolje *A*. Ponekad su izokrenuti i na nasuprotnim mjestima, pa je onda gore *V*, a dolje *O*. Na bočnim stranama po jedan je prikaz u obliku uspravnoga štapa s kuglastim proširenjem na završecima, a često i u sredini. U lijevome i desneme rubnom polju motivi su u obliku nekoliko pravokutnika, katkad na jednoj strani u kombinaciji sa znakom u obliku slova *V*. Na reversu su dvije linearne, ne posve pravilne koncentrične kružnice. Vanjska je uža od promjera novca. Unutar nje niz je znakova u obliku geometrijskih motiva i/ili stiliziranih slova. U središtu unutarnje kružnice istostranični je križ. U kutovima njegovih krakova po jedan je geometrijski motiv, čini se, u obliku crtice ili križića. Takve ikonografske odlike na prednjoj i stražnjoj strani novca pokazuju četiri sjevernodalmatinska komada (Sl. 1. b; kat. br. 1–4, T. I, 1–4). Aversnim prikazom, a pogotovo onim na reversu, kako je već istaknuto, vrlo su slični pojedinim denarima kovanima za vladavine kralja Kolomana. Vjerojatno pripadaju najstarijem komunalnom novcu Splita, čije je kovanje započelo možda već 1105., kada je taj dalmatinski grad priznao vlast ugarskoga kralja.¹⁷ Njegovo je emitiranje moglo trajati sljedećih deset godina, sve do 1116., kada je Split zakratko pao u ruke Venecije.¹⁸

skome prijestolju spominje da je za vrijeme Arpadovića kraljevski činovnik s titulom *Exactor regalium tributorum* bio zadužen za jedan od tri glavna oblika oporezivanja: carinu, kovnice i rudnike. S obzirom na to da u Splitu nema rudnika, a i carina nije dokaziva, vjerojatno je dotični službenik Krune nadgledao rad kovnice i prihode iz nje. Kako se takva osoba javlja u Splitu već za Kolomanove vladavine, bilo bi pravilnije povezati tu titulu s početkom kovanja splitskih komunalnih denara već za vladavine toga kralja. O organizaciji kraljevskih prihoda za vrijeme Arpadovića više vidjeti u: Bálint 1938, str. 197.

¹⁷ Godine 1105. kralj Koloman ušao je u Zadar, Split i Trogir. O tome u: Novak 1978, str. 87.

¹⁸ Prema Luschinu pl. Ebengreuthu (1903, str. 13) Split je tijekom prve polovine 12. stoljeća bio pod vlašću Venecije 1116. te ponovno od 1125. do 1138.

close periods. Thus, it seems that Coloman's successfully organised intervention in the development of the prerogative of the Hungarian government in Split paved the way for the need to mint a currency for the purpose of tax collecting. After all, Thomas the Archdeacon confirmed the existence of a royal tax official in Split.¹⁶

Four types of Spalatine denars have been discovered in northern Dalmatia. The first one is the most numerous, with a total of 44 pieces (Cat. Nos. 1–44; Pl. I, 1–12, Pl. II, 1–12, Pl. III, 1–12, Pl. IV, 1–7). It features a vertically arranged reverse device with the letter *E* in the centre. According to iconographic details, this type is divided into three basic versions. The first includes pieces in which the device on the obverse is inside a ribbed circle. Above and below the letter *E* there are symbols of equal size, often with an equilateral linear cross. These are an *O* above and an *A* below. Sometimes they are inverted and in opposite places, viz. with the *V* above and the *O* below. On each flank there is a representation in the form of an upright rod with a spherical widening at the ends, and often in the middle. In the left and right rim fields there are motifs in the shape of several rectangles, sometimes combined on one face with a symbol in the form of the letter *V*. On the reverse there are two linear, slightly irregular concentric circles. The outer one is narrower than the diameter of the coin. Inside it there is a series of symbols in the shape of geometric motifs and/or stylised letters. In the centre of the inner circle there is an equilateral cross. Each corner of its arms has a geometric motif, seemingly in the form of a dash or a crosslet. Such iconographic

¹⁶ The office of the royal tax supervisor. i.e. *Exactor regalium tributorum*, was established in Split as early as the reign of Coloman. It was located in one of the towers of Diocletian's Palace with the Hungarian garrison. For more on this, see *Historia Salonitana*, title XVIII, pp. 90–92. In his 1938 capital work on the Anjou dynasty on the Hungarian throne Hóman Bálint, the esteemed Hungarian historian, mentions that each royal official with the title *Exactor regalium tributorum* during the time of the Árpáds was in charge of one of the three main forms of taxation: customs, mints and mines. Given that there are no mines in Split, and no customs can be proven, the Crown official probably supervised the work of the mint and its revenues. Since this person appeared in Split as early as during the reign of Coloman, it would be more correct to associate this title with the beginning of the minting of Spalatine communal denars as early as the time of that king. For more on the organisation of royal revenues in the Árpadian Age, see: Bálint 1938, p. 197.

Avers sljedeće inačice prvoga tipa istoga je ili vrlo sličnoga sadržaja kao kod prethodne, s tom razlikom što je slovo *E* veće od ostalih znakova. Uz njih je istostranični križ, ali s proširenim krakovima. Na reversu su, kao i kod prethodne inačice, dvije koncentrične kružnice, od kojih je vanjska uža od promjera novca. No obje su narebrene. Unutar vanjske križno su raspoređene četiri točkice, u kombinaciji s tri pravokutnika i jednim križićem. U reversnome je središtu linearni križ koji se krakovima spaja s unutarnjom kružnicom. Toj inačici pripada 20 komada (kat. br. 5–25, T. I, 5–12, T. II, 1–12). Takav bi novac mogao biti kovan između dvije mletačke vlasti nad Splitom, dakle najkasnije do 1125.

Novac posljednje inačice prvoga tipa možda se počeo kovati odmah nakon što je 1133. Split ponovno ušao u sastav Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva. Pripada joj 19 komada (kat. br. 26–44; T. III, 1–12; T. IV, 1–7). Obilježava ju aversna rubna deblja glatka kružnica. Veličinom je istaknuto središnje slovo *E*. Iznad je *O* često s križićem, a ispod *A* ili znak u obliku polukružnice. S bočnih je strana po jedan prikaz u obliku uspravnoga štapa, rijetko s kuglastim proširenjem na završetcima i u sredini. Lijevo i desno još su po tri motiva u obliku okomito raspoređenih pravokutnika. Uokolo reversnoga ruba kružni je niz geometrijskih motiva, i to točkica ili kvadratića. U središtu dominira linearna kružnica s križem jednakih krakova čiji su završetci često u obliku kuglastoga proširenja. Denari te inačice prvoga tipa nisu mogli biti kovani u razdoblju kada je Split posljednji put bio u sastavu Bizantskoga Carstva. Slovo *E* na njima ne može se povezati s inicijalom cara Emanuela Komnena ni zbog toga što je splitski novac kovan prema modelu ugarskoga monetarnog sustava, koji se bitno razlikuje od bizantskoga. Dakle, moralo je doći do prekida kovanja komunalnoga novca, koje je trajalo 15 godina.

Restauraciju ugarske vlasti nad Splitom 1180. vjerojatno je pratila i introdukcija novoga tipa komunalnih denara. U optjecaj je uveden novac koji se bitno razlikuje od prethodnoga tipa, osobito svojim aversnim sadržajem. Tvori ga u tri reda raspoređena legenda s imenom grada, i to u dva oblika: *SPALATINO* ili *SPALATINVS*. U *Diplomatičkom zborniku kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* (volumen II.) postoji čitava paleta oblika latinskoga imena za „Split“ i „Splicane“ te pridjeva „splitski“.¹⁹

¹⁹ Za neke oblike imena grada Splita u ispravama posebice vidjeti u: *Diplomatički zbornik* 1904, str. 21–353; *Jura*

features on both faces can be found on four coins from northern Dalmatia (Fig. 1 b; Cat. Nos. 1–4, Pl. I, 1–4). As already pointed out, their obverse depiction, and particularly that on the reverse, make them very similar to some denars minted during the reign of King Coloman. They probably belong to the earliest communal coinage from Split, whose minting began perhaps as early as 1105, when that Dalmatian city recognised the rule of the Hungarian king.¹⁷ Its emission could have lasted for the next ten years, until 1116, when Split briefly fell into the hands of Venice.¹⁸

The obverse of the next version of the first type has the same or very similar device as the previous one, except that the letter *E* is larger than the other symbols. There is an equilateral cross next to them, but with widened arms. On the reverse there are two concentric circles as with the previous version, the outer of which is narrower than the diameter of the coin. However, both are ribbed. Inside the outer one there are four dots arranged crosswise, combined with three rectangles and one crosslet. In the reverse centre there is a linear cross whose arms are connected to the inner circle. A total of 20 pieces belong to this variant (Cat. Nos. 5–25, Pl. I, 5–12, Pl. II, 1–12). These coins could have been minted in the interval before the Venetians regained their rule in Split, i.e. by 1125 at the latest.

The coinage of the last version of the first type may have begun to be minted immediately after Split rejoined the Croatian-Hungarian Kingdom in 1133. It comprises 19 pieces (Cat. Nos. 26–44; Pl. III, 1–12; Pl. IV, 1–7). It is characterised by an obverse thicker smooth rim circle. The central letter *E* is conspicuous for its size. Above it there is an *O*, often with a crosslet, and below it an *A* or a symbol in the shape of a semicircle. Each flank features one representation in the form of an upright rod, on rare occasions with a spherical widening at the ends and in the middle. To the left and right there are three more motifs in the form of vertically arranged rectangles. Around the reverse edge there is a circular series of geometric motifs made of dots or small squares. The centre is dominated by a linear circle with a cross of equal arms whose ends are often in

¹⁷ King Coloman entered Zadar, Split and Trogir in 1105. For more on this, see Novak 1978, p. 87.

¹⁸ According to Luschin von Ebengreuth (1903, p. 13), during the first half of the 12th century, Split was under Venetian rule in 1116 and again from 1125 to 1138.

No, nekoliko ih se simptomatično može povezati s natpisima na komunalnome novcu kovanome u približno istome vremenu kada su te isprave napisane. U dokumentima koje je izdao Andrija kao herceg Hrvatske i Dalmacije, ili kao kralj Andrija II. iz 1199. i 1207., pojavljuju se oblici *Spalati*, *Spalatino* i *Spalatinus*.²⁰ Oni bi se vremenski mogli smjestiti u razdoblje emitiranja drugoga tipa splitskih denara. Pripadaju mu tri sjevernodalmatinska nalaza, svi s Bribira (kat. br. 45–47; T. IV, 8–10). Nisu posve isti. Među njima je vjerojatno najstariji onaj koji je reversom vrlo srodan posljednjoj inačici prvoga tipa splitskih denara. Dakle, ta se sličnost ogleda u linearnoj kružnici u čijemu je središtu križ jednakih krakova sa završetcima u obliku kuglastoga proširenja. Na aversu je natpis *SPA/LAT/INO* (kat. br. 45; T. IV, 8). Ista je takva legenda na još jednom primjerku. No on ima ponešto drukčiji revers. Na njemu su dvije koncentrične kružnice. Unutar vanjske kružni je niz motiva u obliku pravokutnika. U središtu unutarnje kružnice istostranični je križić proširenih krakova (kat. br. 46; T. IV, 9). Posljednji primjerak drugoga tipa na aversu ima legendu *SPA/LATI/NVS*. Unutar reversne rubne narebrene kružnice križno su raspoređena po četiri pravokutnika i šesterokrake zvijezde, u kombinaciji s osam točkica. U središtu dvostruke linearne kružnice istostranični je križić proširenih krakova (kat. br. 47; T. IV, 10).

Taj tip splitskoga komunalnog novca dosadašnja numizmatička literatura smještala je u kraj 13. stoljeća.²¹ No ta je datacija neodrživa. Treba ju pomaknuti u ranije razdoblje, na što ukazuju sastavi brojnih srednjodalmatinskih skupnih nalaza,²² u kojima je taj naš drugi tip splitskoga komunalnog novca zastupljen s ponešto zdjelčastih denara mletačkih duždeva s prijelaza iz 12. u 13. stoljeće, među kojima je najčešće i pokoji primjerak iskovan za Fri-

the form of a spherical widening. The denars of this variant of the first type could not have been minted in the period when Split was last within the Byzantine Empire. The letter *E* that they bear cannot be associated with the initials of Emperor Manuel Komnenos partly because the Spalatine coinage was minted according to the Hungarian monetary system, which significantly differed from the Byzantine one. Therefore, there must have been a stoppage in the minting of communal coinage, which lasted for 15 years.

The restoration of Hungarian rule in Split in 1180 probably meant the introduction of a new type of communal denars. The new coinage in circulation significantly differed from the previous type, especially in its obverse device. It consists of a legend arranged in three lines with the name of the city in two forms: *SPALATINO* or *SPALATINVS*. The *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (volume II) offers a whole range of forms of the Latin name for “Split”, “Spalatines” and the adjective “Spalatine”.¹⁹ However, several of them can be symptomatically associated with legends on communal coins minted at approximately the same time when these records were made. Documents issued by Andrew as Duke of Croatia and Dalmatia, or as King Andrew II from 1199 and 1207, contain the forms *Spalati*, *Spalatino* and *Spalatinus*.²⁰ They can be dated to the period of emission of the second type of Split denars. It comprises three finds from northern Dalmatia, all from Bribir (Cat. Nos. 45–47; Pl. IV, 8–10). They are not quite identical. The earliest among them is probably the one whose reverse is similar to that of the last version of the first type of Split denars. Ergo, this similarity is reflected in the linear circle, in the centre of which there is a cross of equal arms with its ends in the form of a spherical widening. The legend on the obverse reads *SPA/LAT/INO* (Cat. No. 45; Pl. IV, 8). The same legend can be found on another piece. However, its reverse is slightly different. It bears

regni 1862, isprava XXXVI (1207. godina), str. 40; *Jura regni* 1862, isprava LXXIV (1283. godina), str. 95.

²⁰ Autori koji tvrde da je *Spalatino* talijanski oblik gradskoga imena (Luschin pl. Ebengreuth 1903, str. 16, Dimnik, Dobrinić 2008, str. 84), tu su pogriješili. Imenica *Spalatinus* muškoga je roda i deklinira se po drugoj deklinaciji latinskoga jezika. Prema tomu, *Spalatino* je dativ ili ablativ.

²¹ Vidjeti bilješku 3.

²² Te su ostave do sada bile datirane u široko razdoblje. Primjerice, ona iz Turske peći iznad Dugoga Rata prvo je smještena gotovo u kraj 15. stoljeća (Kliškić 2006, str. 329–367). Kasnije joj je pomaknuta datacija u drugu polovinu 13. stoljeća (Nađ 2012, br. 111, str. 416, bilj. 82).

¹⁹ For some forms of the name of the city of Split in records, see in particular *Diplomatički zbornik (Codex Diplomaticus)* 1904, pp. 21–353; *Jura regni* 1862, record XXXVI (the year 1207), p. 40; *Jura regni* 1862, record LXXIV (the year 1283), p. 95.

²⁰ The authors who claim that *Spalatino* is the Italian form of the name of the city (Luschin von Ebengreuth 1903, p. 16; Dimnik, Dobrinić 2008, p. 84) are wrong. The noun *Spalatinus* is masculine and is of the second declension in the Latin language. Therefore, *Spalatino* is a dative or ablativ.

edricha II. Hohenstaufena (1218. – 1250.).²³ Novac je toga rimsko-njemačkog cara i najmlađi među databilnima, pa vjerujemo da su ostave s takvim novcem skrivene zbog mongolske najezde iz 1242. godine.²⁴ Na to po život opasno vrijeme upućuje i topografija koja te skupne nalaze većinom vezuje za Split i njegovo šire područje, čije je stanovništvo bilo u velikoj opasnosti od Mongola, koji su opsadom Trogira pokušali zarobiti hrvatsko-ugarskoga kralja, Belu IV.²⁵

U ponekim od gore spomenutih ostava zastupljeni su i denari splitskoga trećeg tipa.²⁶ U njegovu je aversnome središtu istostranični križ proširenih krakova, a uokolo toga izražajnog kršćanskoga simbola nalazi se legenda ✠•C•SPALATENSIS koja teče unutar dviju narebrenih koncentričnih kružnica. Iste takve su i na reversu, ali sa sadržajem ✠•S•DOMNIVS. Njegovo središte obilježava udesno okrenuta glava sv. Dujma, nebeskoga zaštitnika Splita. Do sada je poznat samo jedan takav primjerak iz sjeverne Dalmacije, nađen u Ninu (kat. br. 48; T. IV, 11). Taj naš treći tip splitskih denara dosadašnja je paradigma pripisivala posljednjemu te je tvrdila da pripada razdoblju između 1327. i 1357., kada je Split bio u mletačkim rukama.²⁷ No to ne može biti točno, jer tadašnja financijska politika Venecije nije dopuštala kovanje komunalnoga novca bez prikaza krilatoga lava, atributa njezina ne-

two concentric circles. Inside the outer one there is a circular array of rectangular motifs. In the centre of the inner circle there is an equilateral cross with widened arms (Cat. No. 46; Pl. IV, 9). The last piece of the second type has the legend *SPA/LATI/NVS* on the obverse. Inside the reverse rim ribbed circle there are four rectangles and six-pointed stars arranged crosswise, combined with eight dots. In the centre of the double linear circle there is an equilateral crosslet with widened arms (Cat. No. 47; Pl. IV, 10).

This type of Spalatine communal coinage has been dated to the end of the 13th century in numismatic literature.²¹ Notwithstanding, this dating is untenable. It should be shifted to an earlier period, as indicated by the contents of a number of central Dalmatian hoards,²² in which our second type of Spalatine communal coins is represented by a few *denari scodellati* of Venetian doges from the turn of the 13th century, most often with a few specimens minted for Frederick II Hohenstaufen (1218–1250).²³ The coins of that Roman-German emperor is also the latest among the datable pieces, so we believe that the hoards with such coins were hidden due to the 1242 Mongol invasion.²⁴ This life-threatening time is also indicated by the topography, which mostly associates these assemblages with Split and its greater area, whose population was in great danger from the Mongols, who besieged Tro-

²³ To su sljedeće ostave: Dugi Rat – Turska peč (Kliškić 2006, str. 329–367; za dataciju: Nađ 2012, br. 111, str. 416, bilj. 82), Nerežišća – Brač (Mirnik 1974, str. 22–31; Mirnik 1981, str. 112, br. 508), Slatine – Čiovo (Bulić 1897, str. 125–126; Stockert 1911, str. 2–12; Stockert 1919, str. 15; Mirnik 1981, str. 115, br. 532), Trilj (Gabrić 1967, str. 15–17; Mirnik 1981, str. 116, br. 543) i Stari Grad – Hvar? (Nađ 2012, str. 416, br. 108). Slijede još dvije ostave, ali samo sa splitskim komunalnim novcem: Muć (Bulić 1897, str. 126; Mirnik 1981, str. 100, br. 415) i Žažvić (Luschin pl. Ebengreuth 1903, str. 3–4; Mirnik 1981, str. 118, br. 559). U Splitu su pronađene dvije ostave s takvim novcem. To su: Split – Manuš (Nađ 2012, str. 419, br. 120) i Split – Poljud (Kliškić 2006, str. 339, bilj. 51; Nađ 2012, str. 440, br. 239). Za desetu ostavu s takvim novcem postoji samo podatak da je iz okolice Splita (Stockert 1911, str. 11; Mirnik 1981, str. 115, br. 535).

²⁴ Više o tomu u: Ilkić, Filipčić 2021, str. 559–569.

²⁵ O upadu Mongola na splitsko područje vidjeti u: Novak 1978, str. 144–147.

²⁶ To su ostave iz Nerežišća (Mirnik 1981, str. 112, br. 508) i Trilja (Gabrić 1967, str. 15–17).

²⁷ Rengjeo 1959, str. 47; Dolenc 1993, str. 68; Mimica 1994, str. 317; Dimnik, Dobrinčić 2008, str. 85.

²¹ See footnote 3.

²² These hoards have been dated to a wide period. For example, the one from Turska peč above Dugi Rat was originally dated to the tail end of the 15th century (Kliškić 2006, pp. 329–367). It was subsequently re-dated to the second half of the 13th century (Nađ 2012, No. 111, p. 416, fn. 82).

²³ These are the following hoards: Dugi Rat – Turska peč (Kliškić 2006, pp. 329–367; for the dating, see Nađ 2012, No. 111, p. 416, fn. 82), Nerežišća – Brač (Mirnik 1974, pp. 22–31; Mirnik 1981, p. 112, No. 508), Slatine – Čiovo (Bulić 1897, pp. 125–126; Stockert 1911, pp. 2–12; Stockert 1919, p. 15; Mirnik 1981, p. 115, No. 532), Trilj (Gabrić 1967, pp. 15–17; Mirnik 1981, pp. 116, No. 543), and Starigrad – Hvar? (Nađ 2012, p. 416, No. 108). Two more hoards contained only Spalatine communal coins: Muć (Bulić 1897, p. 126; Mirnik 1981, p. 100, No. 415), and Žažvić (Luschin von Ebengreuth 1903, pp. 3–4; Mirnik 1981, p. 118, No. 559). Two hoards with such coins were discovered in Split, viz.: Split – Manuš (Nađ 2012, p. 419, No. 120), and Split – Poljud (Kliškić 2006, p. 339, fn. 51; Nađ 2012, p. 440, No. 239). As to the tenth hoard with such coinage, the only available information says that it was found in the vicinity of Split (Stockert 1911, p. 11; Mirnik 1981, p. 115, No. 535).

²⁴ For more on this, see Ilkić, Filipčić 2021, pp. 559–569.

beskoga zaštitnika, evanđelista Marka.²⁸ Sudeći po svojoj do sada iznesenoj argumentaciji, pojavu novca s reversnim prikazom glave sv. Dujma treba staviti neposredno prije mongolske najezde iz 1242. godine. Pojedinačni nalazi denara toga trećeg splitskog tipa nisu česti, što upućuje na to da su kratkotrajno emitirani.

Posljednji sjevernodalmatinski nalaz splitskoga komunalnog novca otkriven je u Danilu, na položaju Veruše (kat. br. 49; T. IV, 12). U aversnome središtu kratica je [S]PA. Iznad je manjim dijelom vidljiv motiv u obliku luka s bočnim vodoravnim završetcima. Ispod kratice je valovita crta poput tilde. Na reversu dominira prikaz križa proširenih krakova, s kružićem u gornjim kutovima. Bočno je po jedan motiv u obliku slova S, od kojih je desni prikazan retrogradno. Dataciju novca s takvim i sličnim ikonografskim obilježjima, koju je dosadašnja literatura smještala u početak 14. stoljeća,²⁹ vjerojatno treba pomaknuti unatrag za 50-ak godina. Zapravo, za sada se može reći samo to da je taj naš četvrti tip emitiran nakon 1242., jer nije zastupljen u ostavama. Općenito, takvi su splitski denari dosta rijetki pa vjerojatno nisu dugo kovani. Isto vrijedi i za novac posljednjega tipa, kakav do sada nije nađen u sjevernoj Dalmaciji. U središtu njegovih obiju strana istostranični je križ proširenih krakova, isto kao i na mletačkim zdjelicaštim denarima, od kojih ih je očito preuzeo. Na reversu je legenda +CIVITAS, a na aversu ime grada +SPALETI.³⁰ Vrijeme kovanja toga petog tipa splitskoga komunalnog novca možda treba tražiti negdje u posljednjim desetljećima 13. stoljeća zato što se taj oblik imena učestalo javlja u ispravama nakon 1270. godine.³¹

gir in an attempt to capture Béla IV, King of Croatia and Hungary.²⁵

Some of the mentioned hoards also contained Spalatine denars of the third type.²⁶ In the centre of its obverse there is an equilateral cross with widened arms, with the legend ✠•C•SPALATENSIS around this expressive Christian symbol within two ribbed concentric circles. They are the same on the reverse, except that they read ✠•S•DOMNIVS. Its centre is marked by the head of St. Domnius, the heavenly protector of Split, facing right. Currently only one such specimen from northern Dalmatia is known to exist, discovered in Nin (Cat. No. 48; Pl. IV, 11). This third type of Spalatine denars has been attributed to the last one and claimed to originate in the period between 1327 and 1357, when Split had been in Venetian hands.²⁷ However, this cannot be true since Venetian financial policy at the time allowed no minting of communal coinage without the depiction of the winged lion of Saint Mark the Evangelist, their heavenly patron.²⁸ Judging by the arguments presented so far, the appearance of coins with a reverse representation of the head of St. Domnius should be dated to the period just before the Mongol invasion of 1242. Single finds of this third type of Spalatine denars are not frequent, which indicates that they were in circulation for a short time.

The last find of Split communal coins in northern Dalmatia was discovered in Danilo, at the site of Veruše (Cat. No. 49; Pl. IV, 12). In the obverse centre there is the abbreviation [S]PA. Above is a visible fraction of an arch-shaped motif with horizontal ends on the sides. Below the abbreviation there is a tilde-like wavy line. The reverse is dominated by a depiction of a cross with widened arms, with a circlet in the upper corners. Each flank has one motif in the shape of an S, of which the right one is retrograde. The dating of coins with such and

²⁸ Dobar primjer za to može se vidjeti na kotorskim folarima i obolima kovanima za mletačke uprave nad gradom u razdobljima od 1369. do 1370. i od 1378. do 1381. pa i kasnije. Na aversu je lik lokalnoga nebeskog zaštitnika, sv. Tripuna, a na reversu dominira simbol stvarnoga kotorskog suverena, lav sv. Marka, s pripadajućom legendom.

²⁹ Rengjeo 1959, str. 45; Dolenc 1993, str. 68; Mimica 1994, str. 315; Dimnik, Dobrinić 2008, str. 85.

³⁰ Takav tip splitskoga komunalnog novca dosadašnja literatura smještala je u rano 14. stoljeće. O tomu vidjeti u: CNI, VI, str. 600, br. 1, Tav. XXXV, 40; Rengjeo 1959, str. 47, br. 525; Dolenc 1993, str. 68, br. 134; Mimica 1994, str. 317, br. 117; Dimnik, Dobrinić 2008, str. 85, 204.

³¹ Iako se *Spaleti* javlja prvi put već za Andrije II. u *Jura regni* 1862, XXXVI, str. 40, u godini 1207., učestaliji oblik tog imena počinje u ispravama nakon 1270., kao i

²⁵ For more on the Mongol incursion into the area of Split, see Novak 1978, pp. 144–147.

²⁶ The hoards from Nerežišća (Mirmik 1981, p. 112, No. 508), and Trilj (Gabrić 1967, pp. 15–17).

²⁷ Rengjeo 1959, p. 47; Dolenc 1993, p. 68; Mimica 1994, p. 317; Dimnik, Dobrinić 2008, p. 85.

²⁸ A good example of this can be seen on the follari and oboli from Kotor, minted during the Venetian rule in the town in the periods from 1369 to 1370, and from 1378 to 1381, and even later. On the obverse there is the figure of the local heavenly patron, St. Triphon, while the reverse is dominated by the symbol of the real sovereign of Kotor, the lion of St. Mark, with the accompanying legend.

Iznimna rijetkost takvih denara ukazuje na to da su vrlo kratko emitirani.

Dakle, sa sjevernodalmatinskoga područja poznato je 49 pojedinačnih nalaza komunalnih denara grada Splita (kat. br. 1–49; T. I–IV). Uključujući i žažvičku ostavu, potječu sa 19 lokaliteta (Karta 1). U dosadašnjim numizmatičkim raspravama i katalozima takav je novac datiran u razdoblje od kraja 12. stoljeća ili čak i kasnije, od sredine sljedećega, pa sve do 1357. No arheološka istraživanja ukazuju na to da bi splitski komunalni novac ipak trebao pripadati samo razvijenomu srednjem vijeku. Tomu ranijem razdoblju u prilog govori i ikonografska analiza. Njegovo je kovanje počelo, čini se, već u vrijeme kad je Splitom vladao kralj Koloman. Na to upućuje jedan tip njegovih denara koji je prikazom utjecao na izgled najstarijega splitskog novca (Sl. 1. a–b). Komunalni denari s aversnim slovom *E* dosta su česti u sjevernoj Dalmaciji (kat. br. 1–44; T. I, 1–12, T. II, 1–12, T. III, 1–12, T. IV, 1–7). Vjerojatno su emitirani za ugarske uprave Splitom, sve dok Dalmacija nije posljednji put pala u bizantske ruke. Nakon smrti cara Manuela I. Komnena 1180. godine grad je ponovno u sastavu Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva. Već je tada, čini se, uveden novi tip komunalnoga novca, s imenom grada na aversu, i to u dva oblika: *SPALATINO* ili *SPALATINVS*. Poznata su tri takva primjerka s područja Bribira (kat. br. 45–47; T. IV, 8–10). Za datiranje toga drugog tipa komunalnoga novca važni su skupni nalazi, u kojima su zastupljeni sa zdjeliciastim denarima mletačkih duždeva s prijelaza iz 12. u 13. stoljeće, među kojima je često i pokoji novac rimsko-njemačkoga cara Friedricha II. Hohenstaufena. Topografija i sastav tih ostava upućuju na to da su bile skrivene u Splitu i njegovu širem području zbog mongolske najezde iz 1242. Nešto prije te godine vjerojatno je prestalo emitiranje drugoga tipa jer je u ponekim od spomenutih ostava zastupljen i treći, koji obilježava reversni prikaz glave sv. Dujma. Takav jedan denar potječe iz Nina (kat. br. 48; T. IV, 11). Pojedinačni nalazi novca trećega tipa dosta su rijetki, što upućuje na to da su kratkotrajno kovani, možda samo koju godinu prije provale Mongola. Vremenu nakon nji-

u *Historia Salonitana* Tome Arhidakona. O obliku gradskoga imena, o ugarskoj vlasti, kao i o položaju glavnoga kraljevskog upravitelja za poreze kojemu je Koloman još 1112. napravio rezidenciju u Splitu, s ovlastima za čitavu Hrvatsku, više vidjeti u: *Historia Salonitana*, glava XVI–II, str. 90–92; glava XXXIII, str. 224; glava XXXIX, str. 298.

similar iconographic features, which the literature has placed at the beginning of the 14th century,²⁹ should probably be shifted back by about 50 years. In fact, at present it can only be said that this fourth type was emitted after 1242, because it has not been found in the hoards. In general, such Spalatine denars are quite rare, which means they were probably not minted for a long time. The same also applies to the last type of coinage, which has not yet been found in northern Dalmatia. In the centre of its both sides is an equilateral cross with widened arms, the same as on Venetian *denari scodellati*, from which this motif was apparently taken. The reverse bears the legend +*CIVITAS*, while the obverse has the name of the city +*SPALETI*.³⁰ The mint date of this fifth type of Spalatine communal coins may need to be sought sometime in the last decades of the 13th century because this form of the name often appeared in records after 1270.³¹ The extreme rarity of such denars indicates that they were in circulation very briefly.

Thus, 49 individual finds of communal denars from the city of Split are known from northern Dalmatia (Cat. Nos. 1–49; Pl. I–IV). They originate from 19 sites, including the Žažvić hoard (Map 1). In numismatic discussions and catalogues, such coinage has been dated to the period from the end of the 12th century or even later, from the mid-13th century, as far as 1357. However, archaeological research indicates that Spalatine communal coinage should nevertheless belong to the High Middle Ages only. Iconographic analysis also corroborates this earlier period. It seems that its minting began as early as the reign of King Coloman in Split. This is indicated by one type of his denars, which

²⁹ Rengjeo 1959, p. 45; Dolenc 1993, p. 68; Mimica 1994, p. 315; Dimnik, Dobričić 2008, p. 85.

³⁰ This type of Spalatine communal coins has been dated to the early 14th century in literature. For more on this, see CNI, VI, p. 600, No. 1, Pl. XXXV, 40; Rengjeo 1959, p. 47, No. 525; Dolenc 1993, p. 68, No. 134; Mimica 1994, p. 317, No. 117; Dimnik, Dobričić 2008, pp. 85, 204.

³¹ Although *Spaleti* appeared for the first time as early as the reign of Andrew II in *Jura regni* 1862, XXXVI, p. 40, viz. the year 1207, the more frequent form of that name began in records after 1270, as well as in *Historia Salonitana* by Thomas the Archdeacon. For more on the form of the name of the city, the Hungarian government, as well as the position of the main royal tax administrator, for whom Coloman prepared a residence in Split in 1112, with powers for the whole of Croatia, see *Historia Salonitana*, title XVIII, pp. 90–92; title XXXIII, p. 224; title XXXIX, p. 298.

hove najezde pripada četvrti tip splitskoga novca jer nije zastupljen u ostavama. Za njega je karakteristična legenda s pokraćenim imenom Splita. Jedan takav denar, s aversnom kraticom [S]PA, potječe iz Danila (kat. br. 49; T. IV, 12). Vjerojatno pripada emisiji iz približno sredine 13. stoljeća ili iz neznatno kasnijega vremena. U Splitu su kovani i denari petoga tipa, s aversnom legendom SPALETI, imenskim oblikom grada koji se u povijesnim literarnim izvorima javlja češće od 70-ih godina 13. stoljeća, što bi moglo upućivati i na vrijeme njihova emitiranja. Na njegov aversni i reversni prikaz utjecala je ikonografija s mletačkoga zdjeličastog denara. Takav splitski komunalni novac do sada nije nađen u sjevernoj Dalmaciji. Općenito je iznimno rijedak, što ukazuje na kratak vijek njegova kovanja.

influenced the appearance of the earliest Spalatine coinage (Fig. 1 a–b). Communal denars with the obverse letter *E* were quite common in northern Dalmatia (Cat. Nos. 1–44; Pl. I, 1–12, Pl. II, 1–12, Pl. III, 1–12, Pl. IV, 1–7). They were probably in circulation during the Hungarian administration in Split, until Dalmatia fell into Byzantine hands for the last time. After the death of Emperor Manuel I Comnenus in 1180, the city was again part of the Kingdom of Hungary and Croatia. This is when the new type of communal coinage was seemingly introduced, bearing the name of the city on the obverse in two forms: *SPALATINO* or *SPALATINVS*. Three such pieces are known from the area of Bribir (Cat. Nos. 45–47; Pl. IV, 8–10). For the purpose of dating this second type of communal coins, it is important to rely on hoards, in which they are represented with *denari scodellati* of Venetian doges from the turn of the 13th century, often with a few coins of the Roman-German Emperor Frederick II Hohenstaufen. The topography and contents of these hoards indicate that they were hidden in Split and its greater area due to the Mongol invasion of 1242. Shortly before that year, the emission of the second type was probably cut short because some of the mentioned hoards also contain the third type, characterised by the reverse depiction of the head of St. Domnius. One such denar originates from Nin (Cat. No. 48; Pl. IV, 11). Single finds of coins of the third type are quite rare, which indicates that they were minted for a short while, perhaps only for a few years before the Mongol invasion. The fourth type of Spalatine coinage belongs to the period after the invasion because it is not represented in the hoards. It is characterised by a legend with the abbreviated name of Split. One such denar, with the obverse abbreviation [S]PA, originates from Danilo (Cat. No. 49; Pl. IV, 12). It was probably in circulation from about the mid-13th century or a slightly later time. Denars of the fifth type were also minted in Split. They have the obverse legend SPALETI, the nominal form of the name of the city that appeared in historical literary sources more often from the 1270s, which could indicate the period of their emission. Its obverse and reverse depictions were influenced by the iconography from the Venetian *denaro scodellato*. Such Spalatine communal coins have not yet been discovered in northern Dalmatia. It is generally extremely rare, which indicates its short minting life.

KATALOG

- 1 Split, denar, 13 mm, 0,35 g; Ivoševci. Neobjavljeno. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 2289. T. I, 1.
- 2 Split, denar, ? mm, ? g; Jagodnja. Lit.: Mirnik 1987, str. 89 (?); Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. br. 17; Ilkić, Kožul, Meštrov 2020, str. 188, 190, kat. br. 142. Zavičajni muzej Benkovac (fototeka). T. I, 2.
- 3 Split, denar, 13 mm, 0,35 g; Knin – Tvrđava. Neobjavljeno. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 2288. T. I, 3.
- 4 Split, denar (oštećen), 8,8 mm, 0,27 g; Vrana. Lit.: Ilkić, Meštrov 2017, str. 94–95, kat. br. 40. Privatna zbirka. T. I, 4.
- 5 Split, denar (oštećen), 12 mm, 0,19 g; Bribir. Neobjavljeno. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 1410. T. I, 5.
- 6 Split, denar, 13 mm, 0,29 g; Bribir, jugoistočno podnožje glavice, kod kuće Milana Marunice (1968.). Neobjavljeno. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 2419. T. I, 6.
- 7 Split, denar (probušen), 12 mm, 0,20 g; Bribir, (1911.). Neobjavljeno. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 2531. T. I, 7.
- 8 Split, denar, 14 mm, 0,32 g; Bribir. Lit.: Šeparović 2020 a, str. 49–51, br. 111. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 2770. T. I, 8.
- 9 Split, denar, 13 mm, 0,34 g; Donje Biljane – Begovača. Lit.: Jelovina, Vrsalović, 1981, str. 106, T. LII, 93. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 3296. T. I, 9.
- 10 Split, denar, ? mm, ? g; Jagodnja. Lit.: Mirnik 1987, str. 89 (?); Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. br. 18; Ilkić, Kožul, Meštrov 2020, str. 188, 190, kat. br. 143. Zavičajni muzej Benkovac (fototeka). T. I., 10.
- 11 Split, denar, ? mm, ? g; Jagodnja. Lit.: Mirnik 1987, str. 89 (?); Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. br. 19. Zavičajni muzej Benkovac (fototeka).
- 12 Split, denar, 12,9 mm, 0,34 g; Ljubač, *catrum Liube*. Lit.: Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. 15; Ilkić, 2017, str. 156–157, kat. br. 122. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. I, 11.

CATALOGUE

- 1 Split, denar, 13 mm, 0.35 g; Ivoševci. Unpublished. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 2289. Pl. I, 1.
- 2 Split, denar, ? mm, ? g; Jagodnja. Bibliogr.: Mirnik 1987, p. 89 (?); Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 17; Ilkić, Kožul, Meštrov 2020, p. 188, 190, Cat. No. 142. Heritage Museum in Benkovac (photograph library). Pl. I, 2.
- 3 Split, denar, 13 mm, 0.35 g; Knin – Fortress. Unpublished. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 2288. Pl. I, 3.
- 4 Split, denar (damaged), 8.8 mm, 0.27 g; Vrana. Bibliogr.: Ilkić, Meštrov 2017, pp. 94–95, Cat. No. 40. Private collection. Pl. I, 4.
- 5 Split, denar (damaged), 12 mm, 0.19 g; Bribir. Unpublished. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 1410. Pl. I, 5.
- 6 Split, denar, 13 mm, 0.29 g; Bribir, south-eastern foot of the elevation, near the house of Milan Marunica (1968). Unpublished. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 2419. Pl. I, 6.
- 7 Split, denar (pierced), 12 mm, 0.20 g; Bribir (1911). Unpublished. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 2531. Pl. I, 7.
- 8 Split, denar, 14 mm, 0.32 g; Bribir. Bibliogr.: Šeparović 2020 a, pp. 49–51, No. 111. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 2770. Pl. I, 8.
- 9 Split, denar, 13 mm, 0.34 g; Donje Biljane – Begovača. Bibliogr.: Jelovina, Vrsalović, 1981, p. 106, Pl. LII, 93. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 3296. Pl. I, 9.
- 10 Split, denar, ? mm, ? g; Jagodnja. Bibliogr.: Mirnik 1987, p. 89 (?); Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 18; Ilkić, Kožul, Meštrov 2020, pp. 188, 190, Cat. No. 143. Heritage Museum in Benkovac (photograph library). Pl. I., 10.
- 11 Split, denar, ? mm, ? g; Jagodnja. Bibliogr.: Mirnik 1987, p. 89 (?); Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 19. Heritage Museum in Benkovac (photograph library).

- 13 Split, denar, 13,2 mm, 0,35 g; Ljubač, *castrum Liube*, sjeveroistočni dio. Lit.: Ilkić, 2017, str. 156–157, kat. br. 120. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. I, 12.
- 14 Split, denar, 12 mm, 0,63 g; Nin. Lit.: Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. br. 14. Muzej ninskih starina, inv. br. 2283. T. II, 1.
- 15 Split, denar, 12 mm, 0,24 g; Ostrovica. Lit.: Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. br. 12. Privatna zbirka. T. II, 2.
- 16 Split, denar, 13 mm, 0,23 g; Pakoštane, Crkvina. Lit.: Gusar, Šučur 2017, str. 165–166, 169, Cat. 15. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. II, 3.
- 17 Split, denar, 13 mm, 0,31 g; Pakoštane, Crkvina, 2011. Neobjavljeno. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. II, 4.
- 18 Split, denar, 13,2 mm, 0,31 g; Pakoštane, Crkvina, Kv 18, SJ 422. Neobjavljeno. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. II, 5.
- 19 Split, denar, 13 mm, 0,34 g; Pakoštane, Crkvina, Kv. 18, SJ 423. Neobjavljeno. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. II, 6.
- 20 Split, denar (oštećen), 13 mm, 0,18 g; Pakoštane, Crkvina, Kv H8, SJ 428, grob 102. Neobjavljeno. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. II, 7.
- 21 Split, denar (oštećen), 13,1 mm, 0,28 g; Pakoštane, Crkvina, O.SL. 478, Kv H8, T 462. Neobjavljeno. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. II, 8.
- 22 Split, denar, 14 mm, 0,32 g; Pakoštane – Vadila (južno od Crkvine). Lit.: Ilkić, Meštrov 2017, str. 94–95, kat. br. 38. Privatna zbirka. T. II, 9.
- 23 Split, denar, 13 mm, 0,34 g; Podgrađe – Aserija. Lit.: Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. br. 11. Privatna zbirka. T. II, 10.
- 24 Split, denar (oštećen), 12 mm, 0,24 g; Zadar. Lit.: Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. br. 16. Privatna zbirka. T. II, 11.
- 25 Split, denar, 13,8 mm, 0,32 g; Zadar – Poluotok (Tržnica), SJ 35, kv. D1, PN 45, 23. 10. 2018. Neobjavljeno. Privremeno u poduzeću “Delmat Galiot”. T. II, 12.
- 12 Split, denar, 12.9 mm, 0.34 g; Ljubač, *castrum Liube*. Bibliogr.: Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 15; Ilkić, 2017, pp. 156–157, Cat. No. 122. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. I, 11.
- 13 Split, denar, 13.2 mm, 0.35 g; Ljubač, *castrum Liube*, north-eastern part. Bibliogr.: Ilkić, 2017, pp. 156–157, Cat. No. 120. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. I, 12.
- 14 Split, denar, 12 mm, 0.63 g; Nin. Bibliogr.: Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 14. Museum of Nin Antiquities, Inv. No. 2283. Pl. II, 1.
- 15 Split, denar, 12 mm, 0.24 g; Ostrovica. Bibliogr.: Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 12. Private collection. Pl. II, 2.
- 16 Split, denar, 13 mm, 0.23 g; Pakoštane, Crkvina. Bibliogr.: Gusar, Šučur 2017, pp. 165–166, 169, Cat. No. 15. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. II, 3.
- 17 Split, denar, 13 mm, 0.31 g; Pakoštane, Crkvina, 2011. Unpublished. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. II, 4.
- 18 Split, denar, 13.2 mm, 0.31 g; Pakoštane, Crkvina, quadrant I8, SU 422. Unpublished. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. II, 5.
- 19 Split, denar, 13 mm, 0.34 g; Pakoštane, Crkvina, quadrant I8, SU 423. Unpublished. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. II, 6.
- 20 Split, denar (damaged), 13 mm, 0.18 g; Pakoštane, Crkvina, quadrant H8, SU 428, grave 102. Unpublished. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. II, 7.
- 21 Split, denar (damaged), 13.1 mm, 0.28 g; Pakoštane, Crkvina, O.SL. 478, quadrant H8, T 462. Unpublished. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. II, 8.
- 22 Split, denar, 14 mm, 0.32 g; Pakoštane – Vadila (south of Crkvine). Bibliogr.: Ilkić, Meštrov 2017, pp. 94–95, Cat. No. 38. Private collection. Pl. II, 9.
- 23 Split, denar, 13 mm, 0.34 g; Podgrađe – Asseria. Bibliogr.: Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 11. Private collection. Pl. II, 10.

- 26 Split, denar, 12 mm, 0,23 g; Biskupija – Crkvina. Neobjavljeno. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 2407. T. III, 1.
- 27 Split, denar, 13mm, 0,38 g; Bribir – Tjeme. Lit: Delonga 1996, str. 80-81; Mirnik 2009, str. 133, 144, D.157. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 1409. T. III, 2.
- 28 Split, denar, 12 mm, 0,27 g; Bribir. Neobjavljeno. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 1411. T. III, 3.
- 29 Split, denar, 12,5 mm, 0,24 g; Ivoševci. Neobjavljeno. Arheološki muzej Zagreb, inv. br. 52402. T. III, 4.
- 30 Split, denar, 12,5 mm, 0,32 g; Ivoševci. Neobjavljeno. Arheološki muzej Zagreb, inv. br. 52403. T. III, 5.
- 31 Split, denar, ? mm, ? g; Karin – Milenkovo brdo. Neobjavljeno. Privatna zbirka. T. III, 6.
- 32 Split, denar, 12 mm, 0,20 g; Kula Atlagić – Sv. Petar, Grob 53 (05. 11. 1997.). Lit.: Šeparović 2011, 371, 377, br. 19. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 1402. T. III, 7.
- 33 Split, denar, 13 mm, 0,27 g; Ljubač, *castrum Liube*. Lit.: Ilkić, Kožul, Ćurković 2014, str. 78, kat. br. 28; Ilkić 2017, str. 156–157, kat. br. 121. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. III, 8.
- 34 Split, denar, 13,4 mm, 0,30 g; Ljubač, *castrum Liube*, sjeveroistočne terase. Lit. Ilkić 2017, str. 156–157, kat. br. 123. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. III, 9.
- 35 Split, denar, 11,5 mm, 0,24 g; Ljubač, *castrum Liube*, sjeveroistočne terase. Lit. Ilkić 2017, str. 156–157, kat. br. 124. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. III, 10.
- 36 Split, denar, 11,5 mm, 0,25 g; Ljubač, *castrum Liube*. Neobjavljeno. Privatna zbirka. T. III, 11.
- 37 Split, denar, 13 mm, 0,35 g; Ljubač, *castrum Liube*. Neobjavljeno. Privatna zbirka. T. III, 12.
- 38 Split, denar (probušen), 12 mm, 0,29 g; Ljubač, *castrum Liube*, sjeveroistočne terase. Lit. Ilkić 2017, str. 156–157, kat. br. 125. Studijska zbirka Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru. T. IV, 1.
- 24 Split, denar (damaged), 12 mm, 0.24 g; Zadar. Bibliogr.: Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 16. Private collection. Pl. II, 11.
- 25 Split, denar, 13.8 mm, 0.32 g; Zadar – Peninsula (Market), SU 35, quadrant D1, SF 45, 23/10/2018. Unpublished. Temporarily kept in the “Delmat Galiot” company. Pl. II, 12.
- 26 Split, denar, 12 mm, 0.23 g; Biskupija – Crkvina. Unpublished. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 2407. Pl. III, 1.
- 27 Split, denar, 13 mm, 0.38 g; Bribir – Tjeme. Bibliogr.: Delonga 1996, pp. 80–81; Mirnik 2009, pp. 133, 144, D.157. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 1409. Pl. III, 2.
- 28 Split, denar, 12 mm, 0.27 g; Bribir. Unpublished. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 1411. Pl. III, 3.
- 29 Split, denar, 12.5 mm, 0.24 g; Ivoševci. Unpublished. Archaeological Museum in Zagreb, Inv. No. 52402. Pl. III, 4.
- 30 Split, denar, 12.5 mm, 0.32 g; Ivoševci. Unpublished. Archaeological Museum in Zagreb, Inv. No. 52403. Pl. III, 5.
- 31 Split, denar, ? mm, ? g; Karin – Milenkovo brdo. Unpublished. Private collection. Pl. III, 6.
- 32 Split, denar, 12 mm, 0.20 g; Kula Atlagić – St. Peter, grave 53 (5/11/1997). Bibliogr.: Šeparović 2011, 371, 377, No. 19. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 1402. Pl. III, 7.
- 33 Split, denar, 13 mm, 0.27 g; Ljubač, *castrum Liube*. Bibliogr.: Ilkić, Kožul, Ćurković 2014, p. 78, Cat. No. 28; Ilkić 2017, pp. 156–157, Cat. No. 121. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. III, 8.
- 34 Split, denar, 13.4 mm, 0.30 g; Ljubač, *castrum Liube*, north-eastern terraces. Bibliogr.: Ilkić 2017, pp. 156–157, Cat. No. 123. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. III, 9.
- 35 Split, denar, 11.5 mm, 0.24 g; Ljubač, *castrum Liube*, north-eastern terraces. Bibliogr.: Ilkić 2017, pp. 156–157, Cat. No. 124. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. III, 10.

- 39 Split, denar, 12 mm, 0,21 g; Piramatovci. Neobjavljeno. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 2287. T. IV, 2.
- 40 Split, denar, 11,5 mm, 0,35 g; Podgrađe – Aserija. Lit.: Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. br. 10. Privatna zbirka. T. IV, 3.
- 41 Split, denar, 11,5 mm, 0,24 g; Podgrađe – Aserija. Lit.: Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. br. 13. Privatna zbirka. T. IV, 4.
- 42 Split, denar, 11 mm, 0,26 g; Tinj. Lit.: Pešić, Meštrov 2011, str. 290, 295, Tab. I, 3. Zavičajni muzej Biograd. T. IV, 5.
- 43 Split, denar, 13 mm, 0,36 g; Vrana. Lit.: Ilkić, Meštrov 2017, str. 94–95, kat. br. 39. Privatna zbirka. T. IV, 6.
- 44 Split, denar, 12,5 mm, 0,20 g; Zadar – Poluotok (Tržnica), SJ 30, Kv. D1, PN 5, 05. 10. 2018. Neobjavljeno. Privremeno u poduzeću “Delmat Galiot”. T. IV, 7.
- 45 Split, denar, 12 mm, 0,25 g; Bribir. Šeparović 2020 a, str. 49–51, br. 112; Šeparović 2020 b, str. 497, Sl. 2. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 2771. T. IV, 8.
- 46 Split, denar, 13 mm, 0,14 g; Bribir. Neobjavljeno. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 2494. T. IV, 9.
- 47 Split, denar, 12 mm, 0,26 g; Bribir, kvadrant 303 (02. 09. 1966.). Neobjavljeno. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, inv. br. 1480. T. IV, 10.
- 48 Split, denar, 14,5 mm, 0,27 g, Nin. Lit.: Ilkić, Vukušić 2012, str. 200, kat. br. 20. Muzej ninskih starina. T. IV, 11.
- 49 Split, denar, 13 mm, 0,25 g; Danilo, Veruše, Kv. XXIV, dubina 0,60 m, (VIII. 1951.). Muzej grada Šibenika. T. IV, 12.
- 36 Split, denar, 11.5 mm, 0.25 g; Ljubač, *castrum Liube*. Unpublished. Private collection. Pl. III, 11.
- 37 Split, denar, 13 mm, 0.35 g; Ljubač, *castrum Liube*. Unpublished. Private collection. Pl. III, 12.
- 38 Split, denar (pierced), 12 mm, 0.29 g; Ljubač, *castrum Liube*, north-eastern terraces. Bibliogr.: Ilkić 2017, pp. 156–157, Cat. No. 125. Study collection of the Department of Archaeology, University of Zadar. Pl. IV, 1.
- 39 Split, denar, 12 mm, 0.21 g; Piramatovci. Unpublished. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 2287. Pl. IV, 2.
- 40 Split, denar, 11.5 mm, 0.35 g; Podgrađe – Asseria. Bibliogr.: Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 10. Private collection. Pl. IV, 3.
- 41 Split, denar, 11.5 mm, 0.24 g; Podgrađe – Asseria. Bibliogr.: Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 13. Private collection. Pl. IV, 4.
- 42 Split, denar, 11 mm, 0.26 g; Tinj. Bibliogr.: Pešić, Meštrov 2011, pp. 290, 295, Pl. I, 3. Heritage Museum in Biograd. Pl. IV, 5.
- 43 Split, denar, 13 mm, 0.36 g; Vrana. Bibliogr.: Ilkić, Meštrov 2017, pp. 94–95, Cat. No. 39. Private collection. Pl. IV, 6.
- 44 Split, denar, 12.5 mm, 0.20 g; Zadar – Peninsula (Market), SU 30, quadrant D1, SF 5, 5/10/2018. Unpublished. Temporarily kept in the “Delmat Galiot” company. Pl. IV, 7.
- 45 Split, denar, 12 mm, 0.25 g; Bribir. Bibliogr.: Šeparović 2020 a, pp. 49–51, No. 112; Šeparović 2020 b, p. 497, Fig. 2. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 2771. Pl. IV, 8.
- 46 Split, denar, 13 mm, 0.14 g; Bribir. Unpublished. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 2494. Pl. IV, 9.
- 47 Split, denar, 12 mm, 0.26 g; Bribir, quadrant 303 (2/9/1966). Unpublished. Museum of Croatian Archaeological Monuments, Inv. No. 1480. Pl. IV, 10.
- 48 Split, denar, 14.5 mm, 0.27 g, Nin. Bibliogr.: Ilkić, Vukušić 2012, p. 200, Cat. No. 20. Museum of Nin Antiquities. Pl. IV, 11.
- 49 Split, denar, 13 mm, 0.25 g; Danilo, Veruše, quadrant XXIV, depth 0.60 m, (Aug 1951). Šibenik City Museum. Pl. IV, 12.

T. I

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

T. II

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

T. III

T. IV

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Literatura / Bibliography

Bálint 1938

H. Bálint, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria 1290-1403*, Roma 1938.

Bulić 1897

F. Bulić, Due ripostigli di denari o piccoli di Spalato, *Buletino di archeologia e storia dalmata*, XX, Split 1897, 125-126.

Burić 2001

T. Burić, Putalj u srednjem vijeku, u: T. Burić, S. Čače, I. Fadić, *Sv. Juraj od Putalja*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika Split, Katalozi i monografije 12, Split 2001, 151-322

CNI

Corpus Nummorum Italicorum, VI, Veneto (zecche minori) Dalmazia - Albania, Roma 1922.

Delonga 1996

V. Delonga, *Bribir u srednjem vijeku*, 3. promijenjeno izdanje, Split 1996.

Dimnik, Dobrinić 2008

M. Dimnik, J. Dobrinić, *Medieval Slavic Coinages in the Balkans. Numismatic History and Catalogue*, London 2008.

Dolenec 1993

I. Dolenec, *Hrvatska numizmatika*, Zagreb 1993.

Gabrić 1967

N. Gabrić, Skupni nalaz novca grada Splita u Trilju, *Numizmatičke vijesti*, br. 25, Zagreb 1967, 15-17.

Gusar, Šučur 2017

K. Gusar, J. Šučur, Numismatic finds from Pakoštane - Crkvina, Croatia, *XV International Numismatics Congress, Taormina 2015, Proceedings I*, ed. M. Caccamo Caltabiano, Roma-Messina 2017, 164-169.

Ilkić 2017

M. Ilkić, Numizmatički nalazi s područja Ljupča, u: *Ljubač - zrcalo povijesnih i geografskih mijena u sjeverozapadnom dijelu Ravnih kotara*, ur. J. Faričić, Zadar 2017, 152-181, 300-301.

Ilkić, Filipčić 2021

M. Ilkić, D. Filipčić, Numizmatička svjedočanstva mongolske najeze na šire splitsko područje iz 1242., *Archaeologia Adriatica* 15, Zadar. 2021, 559-569.

Ilkić, Kožul, Ćurković 2014

M. Ilkić, P. Kožul, I. Ćurković, Numizmatički na-

lazi s područja Općine Ražanac, *Zbornik radova 7. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, Rijeka 2014, 76-93.

Ilkić, Kožul, Meštrović 2020

M. Ilkić, P. Kožul, M. Meštrović, Numizmatički nalazi s područja Općine Polača, *Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti održanoga u Ražnjevića dvorima u Polači 7. svibnja 2016.*, Polača – Zadar 2020, 181-226.

Ilkić, Meštrović 2017

M. Ilkić, M. Meštrović, Noviji nalazi novca iz srednjeg i ranog novog vijeka s područja Vrane, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Braća Vranjani i vransko područje tijekom povijesti održanog u Biogradu 25. travnja 2014.*, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar 2017, 91-106.

Ilkić, Vukušić 2012

M. Ilkić, M. Vukušić, Prilog poznavanju optjecaja novca u srednjem i ranom novom vijeku na području sjeverne Dalmacije, *Dani Stjepana Gunjače 2*, Split 2012, 197-236.

Jelovina, Vrsalović 1981

D. Jelovina, D. Vrsalović, Srednjovjekovno groblje na "Begovači" u selu Biljanima Donjim kod Zadra, *Starohrvatska prosvjeta*, 11, Split 1981, 55-136.

Kliškić 2006

D. Kliškić, Ostava sitnog srebrenog srednjovjekovnog novca iz špilje Turska peč iznad Zeljovića (Sumpetar) kod Dugog Rata, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, vol. 99, broj 1, Split 2006, 329-367.

Kukuljević Sakcinski 1862

I. Kukuljević Sakcinski, *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. I, Zagreb 1862.

Luschin von Ebengreuth 1901

A. Luschin von Ebengreuth, Der Fund von Žažvić, *Numismatische Zeitschrift*, XXXIII, Wien 1901, 165-188.

Luschin von Ebengreuth 1903

A. Luschin von Ebengreuth, Novci nagjeni u Žažviću, *Starohrvatska prosvjeta*, VII, sv. 1, Knin 1903, 3-16.

Mimica 1994

B. Mimica, *Numizmatika na povijesnom tlu Hrvatske (IV. st. pr. Krista - 1918.)*, Rijeka 1994.

Mirnik 1974

I. Mirnik, Skupni nalaz sitnog srebrnog novca XII -

XIV stoljeća iz Nerežišća, *Numizmatičke vijesti*, 32, Zagreb 1974, 22-31.

Mirnik 1981

I. Mirnik, *Coin hoards in Yugoslavia*, *BAR International Series*, 95, Oxford 1981.

Mirnik 1987

I. Mirnik, Nalazi starog novca u Benkovcu i okoliću, *Benkovački kraj kroz vjekove I*, Benkovac 1987, 83-100.

Mirnik 2009

I. Mirnik, Numizmatički nalazi s Bribirske glavice, *Studia Varvariana*, Vol. I, Zagreb-Motovun 2009, 131-151.

Nađ 2012

M. Nađ, *Coin hoards in Croatia – an update on the CHY*, *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*, sv. 3, XLV, Zagreb 2012, 395-466.

Novak 1978

G. Novak, *Povijest Splita I*, Čakavski sabor, Split 1978.

Perić, Karbić, Matijević Sokol, Sweeney 2006

O. Perić, D. Karbić, M. Matijević Sokol, J. Sweeney, *Tomae Archidiaconi spalatensis historia salontanorum atque spalitionorum pontificum*, Budapest, New York 2006.

Pešić, Meštrov 2011

M. Pešić, M. Meštrov, Srednjovjekovni i novovjekovni novac iz fundusa Zavičajnog muzeja Biograd na Moru, *Zbornik radova 6. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, Rijeka 2011, 287-299.

Rengjeo 1959

I. Rengjeo, *Corpus der mittelalterlichen Münzen*

von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien, Graz 1959.

Rupp 1841

J. Rupp, *Numi Hungariae hactenus cogniti quos delineatos*, Budae 1841.

Smičiklas 1904

T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. II, Zagreb 1904.

Stockert 1911

K. Stockert, Ripostiglio di piccoli di Spalato trovato sull' isola di Bua, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, 34, suppl., Split 1911, 1-12.

Stockert 1919

K. Stockert, Le monete del Comune di Spalato, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, 40-42, Split 1919, 1-72.

Šeparović 2011

T. Šeparović, Numizmatički nalazi na groblju kod crkve sv. Petra u Kuli Atlagića nedaleko Benkovca, *Archaeologia Adriatica* 4, Zadar 2010, 369-384.

Šeparović 2020 a

T. Šeparović, *Numizmatička zbirka Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika*, Split 2020.

Šeparović 2020 b

T. Šeparović, O nekim nalazima novca razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka iz južne Hrvatske, *Starohrvatska prosvjeta* 47, Split 2020, 495-512.

Tudományos Gyűtemény

Tudományos Gyűtemény, sv. IX, Pešta 1826.

Unger 1997

E. Unger, *Magyar Éremhatározó I.*, Ajtósi Dürer, Budapest 1997.

